

POLITICKÁ GEOGRAFIE

5. přednáška
Státy a národy
(verze na web)

Subjekty mezinárodního práva

Subjekty mezinárodního práva

- subjekty mezinárodního práva nejsou definovány žádnou mezinárodní smlouvou
- za formální subjekty se považují ty jednotky, které mají v mezinárodním právu způsobilost k právům a povinnostem

Hlavní subjekty mezinárodního práva

- původní (klíčové jsou ***státy***)
- odvozené (***mezinárodní organizace***)

Další subjekty mezinárodního práva

- ***povstalci proti vládní moci*** (pokud jim státy přiznaly statut válčící strany)
- ***národně osvobozenecká hnutí*** (v závislých a koloniálních územích)
- ***Mezinárodní výbor Červeného kříže***
- ***jednotlivci***
- v minulosti mezinárodní města, Suverénní řád maltézských rytířů apod.

Subjektem ale nejsou ...

- ... nadnárodní korporace (ačkoliv mají značný faktický vliv)

Stát

Etymologická odbočka ...

- slovo **stát** má základ v latinském **status** (stav, ústava, řád)
- v dnešním smyslu se začalo slovo status používat v období italských městských států
- do odborné terminologie ji zavedl Machiavelli v díle **Vladař**

Definice

Stát je institucionalizovaná forma společenského života na určitém území, která působí na společenské vztahy prostřednictvím všeobecně závazných pravidel chování, za kterými stojí jeho mocenská autorita.

Každý **stát** musí tedy mít:

- Státní území
- Obyvatelstvo
- Státní moc

Státní území a obyvatelstvo

- viz semináře

Státní moc ...

- ... je síla, která je schopna zabezpečit (třeba i donucovacími prostředky) formování, upevnění a ochranu soustavy společenských vztahů ve státě
 - tj. „určuje pravidla“ podle kterých se společnost řídí a zajišťuje – vynucuje jejich plnění
- ... státní moci podléhají všechny osoby nalézající se na území státu (bez ohledu na občanství)

Nezávislý stát má:

- Státní území
- Obyvatelstvo
- Státní moc

+ navíc

- Suverenitu

Suverenita je ...

... nezávislost státní moci na jakékoliv jiné moci uvnitř nebo vně státu

□ **VNĚJŠÍ SUVERENITA** je nezávislost státní moci na státní moci jiného státu +

□ **VNITŘNÍ SUVERENITA** je nezávislost státní moci na jakékoliv jiné politické nebo mocenské skupině nebo osobě uvnitř státu

A naprosto nutné je ...

- mezinárodní uznání státu jako „subjektu mezinárodního práva“
- Protože ... jen na jeho základě se může stát účastnit rovnoprávně mezinárodních vztahů

Uznání ale nejsou zdaleka všichni ...

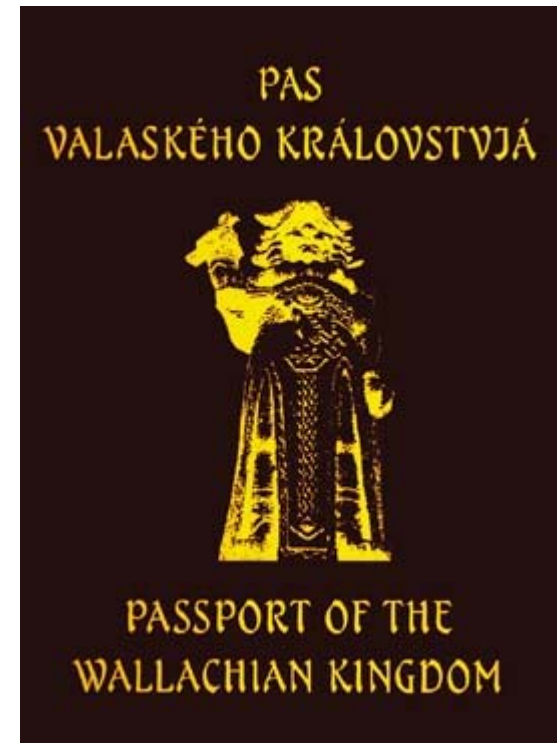
- ***efektivně existující státy, kterým ale chybí mezinárodní uznání*** (zpravidla pro nesouhlas státu, od kterého se odtrhly)
- Somaliland
- Tchaj-wan
- Severní Kypr

Uznání ale nejsou zdaleka všichni ...

- ***povstalecké státy***
- fakticky nezávislé, od předchozí kategorie se liší tím, že:
 - jsou s původním suverénem ve válečném stavu, nebo
 - existuje oprávněná obava, že se původní suverén pokusí svoji kontrolu území obnovit násilně
- Jižní Osetie (uznává jen Rusko)
- Abcházie (uznává jen Rusko)
- Podněstří (neuznává nikdo)

Uznání ale nejsou zdaleka všichni ...

- propagandistické politické jednotky
 - Chálistán
- autonomní fakticky nezávislé jednotky
 - Bougainville, Černá Hora před osamostatněním, Kosovo
- jednotky proklamované z recesistických nebo komerčních pohnutek
 - Valašské království, Huttova řeka

Historické typy státu

typologie není ustálená, základní jsou:

- **městské státy (*polis*)**, které tvořilo zpravidla jen město a jeho zázemí (cca 250 km²)
- **impéria**, která spojovala několik etnicky, politicky nebo teritoriálně odlišných celků
- **národní státy**, ve kterých je stát obýván převážně příslušníky jednoho etnika a idea státu splývá s ideou národa

Národní státy

- „autentických“ národních států je jen několik, ale prakticky všechny státy světa fungují podle politického modelu národního státu

Národ

Ale co je vlastně národ?

2 základní pojetí:

- západní (občanské)
- východní (etnické)

Západní pojetí národa

- společné historické území
- společná právně-politická organizace
- rovnost příslušníků národa
- společná občanská kultura a ideologie

Východní pojetí národa

- společný pokrevní původ
- společný jazyk a tradice

Objektivní a subjektivní rysy národů

- podle některých mají národy
 - objektivní rysy (území, jazyk, víra, původ)
 - subjektivní rysy (vědomí příslušnosti k národu a loajalita k němu)
- podle jiných mají pouze subjektivní rysy:

existence národa je každodenním plebiscitem

(J. E. Renan)

Národní suverenita

- Je základem **práva národů na sebeurčení**
- Dává každému národu, který si dosud nevytvořil vlastní stát, právo samostatně si určit své státoprávní postavení (tj. právo vytvořit vlastní nezávislý stát, nebo se spojit s jinými národy do společného státu)
- Toto právo obecně nemají národnostní menšiny
- V praxi je problematické právo národů na sebeurčení realizovat

Vztah stát – národ

V anglosaském světě často ...

- představa, že stát a národ spolu úzce souvisí, resp. jsou totožné
- proto také anglické **nation** = stát, národ, **nationality** = státní příslušnost
- neodpovídá českému pojetí, ale občas proniká do českého jazyka: Organizace spojených **národů**, mezinárodní politika apod.

U nás ...

- vztah mezi státem a národem je volný, mohou existovat nezávisle na sobě

Nacionalismus

- ... je názor, že národ je přirozeným a jediným „správným“ nositelem státní moci
- ... případně že pouze národní stát může národu zajistit bezpečnost a jistotu rozvoje
- a proto je nutné, aby území státu a území obývané národem bylo totožné

Rozhodně je ale úzký vztah mezi ...

- loajalitou k státotvornému národu a loajalitou ke státu

Závislá území

Vedle nezávislých států vyplňují mapu ...

- závislá území
- mezinárodní území

Dva typy závislosti

- **FORMÁLNÍ** (de jure)
- **NEFORMÁLNÍ** (de facto)

Faktická závislost

Neexistuje „absolutní“ suverenita, může být omezena např.:

- Mezinárodními závazky státu
- Postavením státu v mezinárodním obchodu
- Vojenským nebo politickým nátlakem
- „Odkázaností“ na mezinárodní pomoc

Formální závislost

- Závislé území není subjektem mezinárodního práva, je pod suverenitou jiného státu
- Původně širší pojetí – celá řada typů závislosti (od poplatných států – viz např. sv. Václav – po úplnou závislost)
- Od 19. století užší pojetí – (pouze) území získaná při koloniálních výbojích

Formální závislost dnes ...

- území disponující většinou znaků státu, ale
 - vždy bez mezinárodně-právní suverenity
 - „nutnou podmínkou“ není ani obyvatelstvo (např. norský Bouvetův ostrov)
- území, které je od státu, na kterém je závislé, odděleno:
 - politicky (stát území sice spravuje, ale nepovažuje ho za integrální součást svého území – např. Man, Francouzská Polynésie ...)
 - geograficky (oddělenost, např. Francouzská Guyana, ale ne Azory ...)

Formální závislost dnes ...

- zejména druhé kritérium je nejasné, proto není vymezování závislých území jednotné
- běžně se uvádí cca 40–50 závislých území

Závislá území podle OSN

- 1946 vytvořen seznam nesamosprávných území* (***Non-Self-Governing Territories***), v té době jich bylo 72 (bez území nečlenských zemí, tj. Portugalska a Španělska – ta přidána v roce 1955)
- Později řada změn, ještě v roce 1986 přidána Nová Kaledonie
- Na nesamosprávná území se vztahuje deklarace VS OSN o poskytnutí nezávislosti koloniálním zemím a národům (***Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples***) z roku 1960
- V současnosti (2006): 16 území

* Podle Čl. XI Charty OSN

Kolonialismus

Postupně byly zakládány 4 rozdílné typy kolonií:

- ❑ Osídlenecké kolonie (založeny na přistěhovalcích z Evropy, kteří tvořili naprostou většinu obyvatelstva, např. Kanada)
- ❑ Okupační kolonie (Evropané je pouze politicky ovládli, ale do kolonií se masově nestěhovali a neměnili původně etnickou strukturu, např. Nigérie)
- ❑ Smíšené kolonie (obdoba osídleneckých kolonií, přistěhovalé obyvatelstvo se ale smísilo s domorodci, např. Mexiko)
- ❑ Plantážní kolonie (určeny k produkci tropických plodin, Evropané se do nich stěhovali málo, na práci ale byli masově dováženi dělníci z Afriky nebo Asie, např. Haiti)

K diskusi: srovnejte předkoloniální a pokoloniální strukturu obyvatelstva u uvedených příkladů

Typy kolonií

Území	Původní obyvatelstvo	Nynější obyvatelstvo
Kanada	Indiáni vlastní jazyky	běloši angličtina, fr.
Nigérie	černoši vlastní jazyky	černoši vlastní jazyky
Mexiko	Indiáni vlastní jazyky	míšenci španělština
Haiti	Indiáni vlastní jazyky	černoši francouzština

Kolonie podle formy vlastnictví

- Státní kolonie / korunní kolonie (patřily státu)
- Soukromé kolonie (patřily soukromým osobám)
- Chráněná území (míra jejich závislosti na koloniálních mocnostech byla menší, formálně nebyly majetkem nikoho)

Právní formy závislých území

- ❑ (vlastní) kolonie
- ❑ Protektoráty
- ❑ Zámořská území
- ❑ Přidružené státy
- ❑ Kondominia
- ❑ Mandátní / poručenská území

Jisté zvláštnosti vykazovaly kolonie mimoevropských států

Závislá území obecně nejsou (i když mají některé společné znaky)...

... speciální entity uznané mezinárodními smlouvami a dohodami

- ▣ Jedná se v podstatě o autonomní území, jejichž autonomní statut je ale zabezpečen mezinárodní smlouvou
- ▣ Alandy (Finsko), Svalbard (Norsko), Hongkong a Macao (Čína)

Současná závislá území:

- ❑ Velké rozdíly v počtu obyvatel i rozloze
- ❑ S výjimkou Francouzské Guyany ostrovy
- ❑ Dohromady pouze 7 milionů obyvatel (z toho 3,6 mil. na Portoriku)
- ❑ Přes vžitou představu spíš bohatá území bez snahy osamostatnit se (Kajmanské ostrovy, Bermudy)
- ❑ Hospodářsky se zaměřují na cestovní ruch, finančnictví, jednostranný průmysl, nebo využívají vhodné dopravní polohy.

Mezinárodní území

Mezinárodní území

V současnosti:

- Antarktida
- Volné moře, s omezeními i přilehlé zóny a výlučné ekonomické zóny
- Kosmický prostor

Historicky:

- Tanger

Antarktida

- Mezinárodní od roku 1961
- úplná svoboda vědeckého výzkumu, omezení hospodářského využití a úplný zákaz vojenského využití
- tento statut se týká i ostrovů jižně od 60° j. š.
- tradiční územní nároky jsou po dobu platnosti smlouvy neplatné a nové nesmějí být vznášeny

Mezinárodní řeky

- jde o řeky, které protékají více státy a na základě mezinárodní dohody byly „zmezinárodněny“, tj. jsou přístupné pro obchodní lodě všech států / všech států, přes které protékají
- nejdůležitější jsou Dunaj, Kongo, Niger, Odra, Rýn a Senegal